

Nemzetközi gazdasági kapcsolatok és termelési együttműködés

A világbéke, a nemzetközi együttműködés és minden állam társadalmi-gazdasági fejlődése megköveteli a gazdasági kapcsolatok és a termelési együttműködés kiszélesítését — állapítja meg írásában Constantin Moisuc professzor (ERA SOCIALISTA, 1975. 8.).

Országunk arra törekszik, hogy elérje a fejlődés egyre magasabb fokát, megközelítse a gazdaságilag fejlettebb államok színvonalát, és mind hatékonyabban vegyen részt a nemzetközi munkamegosztásban. Ennek elengedhetetlen feltétele a modern technológia elsajátítása és a technológiai ismeretek kicserélése általában.

Termelésünknek az igényeket kielégítő fejlesztéséhez országunk nem rendelkezik minden szükséges nyersanyaggal. Behozataluk csak megfelelő méretű kivitellel biztosítható. Közös vállalatokat kell létesítenünk, különösen azokban az országokban, amelyeknek rendelkezésükre állnak a nekünk hiányzó nyersanyagok. Kapcsolataink fejlesztésére irányuló erőfeszítéseink az elmúlt években igen eredményesek voltak: jelenleg több mint százharminc országgal tartunk fenn sokoldalú gazdasági kapcsolatokat.

Külpolitikai felfogásunkkal összhangban nemzetközi gazdasági kapcsolatainkat is a függetlenség, a nemzeti önállóság, a jogegyenlőség, valamint a be nem avatkozás elve kormányozza.

Tevékeny részvételünk a világgazdasági körforgásban és külkereskedelmünk állandó fejlesztése ipari termelésünk és nemzeti jövedelmünk emelését biztosítja.

Az árukivitel gazdasági életünk jelentékeny tényezője, melynek hatékonyságát folyamatosan emelni kell, s ezt elsősorban a termelési költségek csökkentésével lehet elérni. Nem kevésbé fontos a minőség követelménye.

A közös termelési egységek létrehozása az együttműködés egyik legjelentősebb módja. A közelmúltban számos ilyen egységet hoztunk létre külföldön, elsősorban a fejlődő államokban, elősegítve ezen országok természeti erőforrásainak feltárását és gazdasági életének korszerűsítését. Hazánk területén is létesültek ilyen gazdasági társulások, minden esetben 51%-os román hozzájárulással és részese-déssel.

Gazdasági és külkereskedelmi kapcsolatainkban első helyen a szocialista országok állnak. A szocialista államok gazdasági együttműködése új típusú, mert a kölcsönös előnyök célkitűzése hatja át. Valóra váltása hozzájárul a szocialista államok vonzóerejének és tekintélyének növeléséhez.

A KGST jelentős szerepet játszik a hosszú és tartós együttműködés megvalósításában. Románia minden erejével támogatja tevékenységének még hatékonyabbá tételét, hogy hozzásegítse olyan kérdések közös megoldásához, amelyek minden esetben a társadalmi-gazdasági fejlődést szolgálják az érdekelt államokban. Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy a KGST-n belüli tevékenység kiszélesítése nem egy zárt gazdasági csoportosulás kialakítását célozza, hanem lehetővé teszi a gazdasági kapcsolatok kibővítését más érdekelt országokkal is.

Amint már említettük, országunk különös gondot fordít a fejlődő és az önállóságukért harcoló államokkal kiépített gazdasági kapcsolatok szélesítésére. Ez nemcsak az érdekelt államok gazdasági-társadalmi fejlődését szolgálja, de kifejezi együttérzésünket az imperializmus és a neokolonializmus elleni harcukkal is. Az utóbbi években — mint jeleztük — ezekben az országokban új létesítményeket hívtunk életre az iparban, a mezőgazdaságban, a bányászatban, a kőolajkitermelésben és más területeken, szakembereink ottani közreműködésével. Ezzel egyidejűleg folyik szakembereink itthoni kiképzése.

Sikereink ellenére eredményeink még nem kielégítőek, és az elkövetkező években fontos feladatunk ezek lényeges gyarapítása. Ehhez megvannak az objektív feltételek.

Figyelembe véve a nemzetközi munkamegosztás egyetemes jellegét, hazánk igyekszik bővíteni gazdasági kapcsolatait a tőkés államokkal is. Harcolunk az államok közötti gazdasági kapcsolatok útjába emelt akadályok elhárításáért és minden megkülönböztetés eltörléséért. Olyan kapcsolatokra törekszünk, amelyek semmi esetre sem vezethetnek függő viszony kialakulásához. Egyensúlyba kell hoznunk kiviteli-behozatali mérlegünket, hogy gazdasági kapcsolataink ezekkel az országokkal is valóban hatékonyak legyenek.

Kétoldali kapcsolataink kívül Románia tevékeny tagja 39 nemzetközi gazdasági-pénzügyi szervezetnek. Különös figyelmet szentel egy olyan új politikai és gazdasági világtrend létrejöttén munkálkodó erőfeszítéseknek, amelyek révén a ma még igen nagy színvonalkülönbségek fokozatosan megszűnhetnek. A nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok jelenlegi állapota tovább mélyíti a fejlett és a gyengén fejlett államok közötti gazdasági szakadékot. A gyengénfejlettség — az imperialista és gyarmatosítási politika egyenes következménye — növeli a bizonytalanságot a világ gazdasági életében. Az új gazdasági és politikai rendben teljes jogegyenlőségnek kell uralkodnia. Minden nép szabadon rendelkezik nemzeti vagyona felett, és maga határozza meg, milyen legyen gazdasági-társadalmi berendezkedése. A nemzetközi munkamegosztás megfelelő átcsoportosításával, a fejletlenebb és méltányosabb együttműködésnek biztosítania kell minden ország számára, hogy részesüljön a tudomány, a modern technika vívmányaiból, hogy hozzájusson a szükséges nyersanyagokhoz és energiaforrásokhoz. Ehhez a fejlett országoknak segítséget kell nyújtaniuk, annál is inkább, mert sokan közülük a gyengén fejlett országok kizsákmányolásával biztosították jólétüket.

Románia mint fejlődő ország létfontosságúnak tartja, hogy tevékenyen előmozdítsa ennek az új gazdasági világtrendnek a kialakítását.

G. J.

A NYUGATNÉMET SZOCIOLÓGIA A „STAGFLÁCIO“ JEGYÉBEN (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1975. 79.)

M. Rainer Lepsius, az NSZK Szociológiai Társaságának elnöke, a manheimi egyetem professzora a nyugat-németországi társadalomkutatásban megfigyelhető változásokat elemzi. Vizsgálódását azzal a megállapítással indítja, hogy a szociológia igen szorosan kapcsolódik a kor kultúrájához, s ennek következtében ellentmondásos elvárások és megítélések soritójába kerül. A politikai és erkölcsi értékítéletek keresztütiében a szociológia helye és szerepe bizonytalanra válik a közvéleményben, ez pedig a szociológusok önismeretét és önértékelését is bizonytalanra teszi. Rainer Lepsius szerint két felfogás, illetve két elvárás ütközik a szociológia funkciójának meghatározásában: egyrészt a jelenkor értelmezését, a közeljövő fejlődéstendenciáinak kitámpintását és a kibontakozott konfliktusok magyarázatát várják tőle, másrészt bírálják, mert a gyakorlati alkalmazás lehetősége nélkül elvont konstrukciókba bocsátkozik. Ugyanakkor támadások érik a gyakorlati-szociotechnikai eredményeket szorgalmazókat is, mert az emberi élet veszedelmes manipulálását segítik elő, illetve egy technobürokratikus gépezet törekvéseit szolgálják.

A valóságos helyzet viszont az — Rainer Lepsius szerint —, hogy a nyugatnémet szociológia egyik elvárásnak sem felel meg. Az igények inflációs jelleggel

szaporodnak, a szociológia tudományos teljesítőképessége azonban stagnál.

A válság előzményeinek kutatásában Rainer Lepsius hazája szociológiai törekvéseinek közelmúltját eleveníti meg. A náci uralom után a szociológia helyreállítása a negyvenes és az ötvenes évek vége között zajlott le. 1960-ban már húsz szociológiai professzor működött, és három irányzat rivalizált egymással: a kölni iskola René König vezetésével, amely főként az amerikai empirizmust alkalmazta, Max Horkheimer és Th. W. Adorno frankfurti iskolája a maga szociológizáló kultúrfilozófiájával s az Arnold Gehlen és Helmut Schelsky képviselte antropologizáló társadalmi önvizsgálat.

A második szakaszt (1960—1967) a szociológia további növekedése és egyetemi elterjedése jellemzi a fiatal nemzedék térhódításával. Jellemző továbbá az empirikus kutatások módszertani színvonalának emelkedése, valamint az a belső konfliktus, amely az ún. pozitívizmusvita néven vált ismertté. Elmélyült a professzionalizálódás irányzata.

A harmadik szakaszban (1968—1974) váratlan expanzió és a politikai jelleg kiéleződése volt megfigyelhető. Ismét hatni kezdett a marxizmus, valamint Max Weber felfogása, meghatározó volt továbbá az amerikai szociológia erősödő befolyása. A tanárok és kutatók száma emelkedett, ezzel a folyamattal azonban a tudományos termelés nem tartott lépést. Fellépett az említett stagfláció.

Ma — az elméleti tájékozódás tekintetében — az NSZK szociológiai életében

messzemenő pluralizmus, műfajilag pedig a kor kritikáját nyújtó esszé uralodik. A témák: demokratizálódás, szocializáció, a peremrtegek, nőemancipáció. Itt is jelentkezik tehát a stagfláció: sok a korkritika, de nem fejlődik az empirikus kutatás. A társadalmi fejlődés és struktúrák egyre bonyolultabbá válásával viszont nő a közérdeklődés, mind nagyobb az igény olyan szakkutatások és szakvélemények, prognózisok iránt, amelyek hatékony segítséget nyújthatnak konkrét, időszerű társadalmi problémák, ellentétek megoldásában.

A szociológia csak úgy tud megfelelni ezeknek az igényeknek, csak akkor képes a stagflációból kilábalni — fejt ki véleményét Rainer Lepsius, aki nyilvánvalóan idegenkedik a társadalomkutatás kritikai-kontesztáló szerepétől —, ha művelői a professzionalizációs vonalán, a szigorúan tudományos értelemben vett empiriára helyezik a hangsúlyt. Ellenkező esetben — véleménye szerint — a jelenlegi helyzetből csak hosszantartó depresszió következhet. Rainer Lepsius azzal is érvel az általa ajánlott kiút mellett, hogy az elektronikus adatfeldolgozás segítségével a szociológiának most nyílt első ízben lehetősége arra, hogy az elméleteket ténylegesen, empirikusan ellenőrizze, és a valóság átalakítására vonatkozó új és új tervek kidolgozásának fázisából a rendszeres empirikus társadalomkutatás szakaszába lépjen.

„KOSZTOLÁNYI DEZSÓ FIATAL HALHATATLANSÁGA...” (Üzenet, 1975. III—IV.)

Az író szülővárosában megjelenő folyóirat a megemlékezés alkalmához illő és méltó tudatossággal fogalmazza meg jubileumi különszáma koncepcióját: „A szoborra avatás szertartásaiban mindig ott kísért a megmerevítés veszélye.” Ezt a veszélyt a szám szerkesztőinek, szerzőinek sikerült teljes mértékben elkerülniük. Amit nyújtanak, az valóban „alkotó ünneplés”. Az útrabocsátó élményvilág sajátos, helyi színeinek kibontásával kiegészítik a közvetlen utókor Kosztolányi-képét. A vidék és a nagyváros, a honosság és az európaiság egyesektől áttekinthetetlenül kuszált, másoktól egymást tagadó kizárólagosságok vízvázlattojává „tisztított” problematikájához Bori Imre esszéje például az író műveiből idézve, programatikus szövegekre támaszkodva nyújt továbbgondolható szempontokat. Dér Zoltán Kosztolányi és Csáth Géza levelezéséből publikál; a „befutott” unokatestvér és írótrás felfelé ívelő pályája magasából próbál segítőmentő kezet nyújtani a vidéki élet si-

várságában fuldokló s végül morfiummámorban széthulló tehetség, élet felé. Ugyancsak levelek — ezúttal Thomas Mann és Kosztolányi postaládájából — adják meg, jelzik Kosztolányi világának másik dimenzióját, azt a nyitottságot, amelyet a fenyegetett európai humánus hangján éppen József Attila verse örökített meg.

Veszélyeztetett értékek feltétele írta meg Illyés Gyulával 1940—1947 között a tíz esszét — előszavaiként Kosztolányi posztumusz kötetének —, a kilencven éve született költő, esszéíró, novellista irodalomtörténeti jelentősége felméréseknek maig is érvényes támpontjait. S ugyancsak Illyés volt annak az éles vitacikknek a szerzője, amely 1934-ben valószínű világnézeti ellentéteket fogalmazott meg. Dér Zoltánnak az ünnepi számban közzétett interjúja Illyés Gyulával, ezeknek az írásoknak a keletkezéstörténetét kutatva, a közelmúlt magyar irodalmának néhány kevésbé tisztázott, igen fontos problémáját eleveníti fel. Az első mindjárt a Babits—Kosztolányi párhuzam: „Ízlésük volt elsősorban más és a munkaterületük” — állapítja meg Illyés Gyula. „Babits [...] emelkedettebb együttesnek fogalmazott; Kosztolányi meg azonnal majdnem az eszményi újságolvasó nyelvén akarta kifejezni a gondolatait. [...] Óriási teljesítmény volt Kosztolányi részéről, hogy az újságban is leközlhető prózája írói munkának is mestereljesítmény volt. [...] Volt akkor valóban Kosztolányinak egy félelmetes elve: más az, amit az ember aláír, és más az, amit mesterségből csak megír. Ez a kornak is vallomása volt [...] Sokan, lélekben akármit gondolva, megírták napszámként a napi rajongást a Habsburgokért, Mitteleuropáért, a németekért, vagy ezért meg azért. Ezt mi ma már nem tudnánk megérteni, illetőleg nagyon szomorú volna, ha valaki helyeselve tudná megérteni.”

Ezzel a megkettőződéssel magyarázza Illyés Gyula, hogy Kosztolányi egyidőben írt az *Est* Pardon-rovatába, és dolgozott a *A véres költőn*, tervezte az *Édes Annát*: „Ott tette le a saját mondandóit.”

Kosztolányinak az Ady-pörben, 1929-ben nyilvánított s a Babits által nem helyezett különvéleményéről szólva, Illyés Gyula megjegyzi: „...akármennyire ellenkezett is Kosztolányinak a véleménye Adyt illetően az enyémmel, már pusztán azért, hogy volt bátorsága szembezállni egy elég olcsó nőjű általános ünnepléssel, ezt én még becsültem is benne: odadobta a népszerűségét.” Ady politikai verseit Kosztolányi esztétikai szempontból bírálta. Az örökség lenyegét ő is vállalta. Illyés Gyula megragadja az alkalmat, hogy figyelmeztessen: „Ady-

nak a hatása sokkal mélyebb és sokkal nagyobb, mint ahogyan eddig az irodalomtörténet ezt felfedte." Eleinte Kaszák, József Attila magatartása is „adys”. „Mindnyájunkban megvolt ez a magatartás...” Az epigonok nem ezt, hanem a külsőségeket vették át, Ilyés szerint éppen Mécs László. S el kell hinnünk neki, hogy Kosztolányi éppenséggel nem volt érzéketlen az érlelődő történelmi események előjelei iránt. Amikor Ady „irodalmi író”-nak titulálta Kosztolányit, szobaköltészetre gondolt, de Kosztolányi csak addig volt szalonköltő, amíg meg nem lelte saját hangját.

Az 1934-ben lezajlott vita után — s azután, hogy megjárta a Szovjetuniót — Ilyés Gyula a Zeneakadémián találkozott Kosztolányival, aki — számára váratlanul — megszólította, gratulált *Oroszország* című könyvéhez, és megkérdezte: „Kitől tanultál meg ilyen jól magyarul?” „Jules Renard-tól” — felelte a *Puszták népe* szerzője. „En is” — így az *Erős várunk, a nyelvé.* „Nevettünk, értve, milyen alapeleme a jó magyarságnak a világhosszág, az európaiság.”

Ilyés Gyula nagyra tartja Kosztolányi világos és tartalmas stílusát, azt, hogy „könyörtelenül szabatoságra törekedett”: „Tapasztalat árán ébredt rá, mi az irodalom igénye a nyelv gyakorlóival szemben, hogy mit kell tudnia egy írónak. Így vált aztán lelkes — hazafivá.” Hogy Kosztolányi az anyanyelv ápolását mennyire nem kizárólag az írói testület belső ügyének tekintette, arra Ilyés Gyula az író özvegyének azt a közlését idézi bizonyítékként, hogy férje az akkor még szét-szört kisebb írásai összegyűjtésére egy éppen munkanélküli fiatal munkást kért fel. „Ebből látszik, mire nézte ő a proletariátust, s hogyan tudott a néppel érintkezni. Ennek a fiatalembernek volt annyi érzéke, hogy a megbízás szerint különválasztotta szép rendben a nyelvészeti cikkeket.”

Az interjú végén Ilyés Gyula hangsúlyozza, mennyire fontos a feladat felismerése: „Olyan szellemet kell kialakítani magunk közt s a többi néppel való viszonyunkban, amilyenen Kosztolányi, Ady, Babits munkálkodott, de hiszen már — Zrínyi is. Ez óriási feladat.” S ez Ilyés szerint „a magyarság nyelvi szellemének humanista egysége”.

KÉPZŐMŰVÉSZETI VÁLTOZÁSOK (Művészet, 1975. 3.)

A művészetkritikai gondolkodás hatékonyabb tételét szorgalmazva, a szerkesztőség körkérdest intézett néhány művészeti íróhoz a kortársi képzőművészet alakulásával, esztétikai problémáival

kapcsolatban. Íme, hogyan vélekednek az utóbbi tizenöt év törekvéseiről, irányzatairól, eredményeiről.

Németh Lajos: „1960 körül korszakhatár húzódik a magyar képzőművészetben. A változás szembeötlő. Irányzatok fulladtak ki, rekedtek meg vagy alakultak át (például a posztnagybányai, az alföldi és a szentendrei), korábban perifériára szorult irányzatok reaktivizálódtak (a volt Európai Iskola művészete, a non-figuráció), megváltozott tartalommal jelentkeztek a murális-köztéri munkák, a természetelvű piktúra defenzívába szorult, a másfél évtized művészetét fémjelző életművek bontakoztak ki, egészen új (legalábbis nálunk) neoavantgarde mozgás indult, ismét felvetődött a nyugati fejlődéssel szinkronban levés problémája...” — Miklós Pál: „... ha csak azt veszem számba, hogy a világra való reagálásnak humoros, groteszk és tragikus, patetikus módja egyaránt helyet kap benne, metafizikai sugallatok és már-már triviális játékoság éppúgy színezi, mint természetudományos vagy épp szociológikus szemlélet, akkor máris érzékeltetem valamit teljességigényéből. S ha ehhez még hozzáveszem, hogy — a sors szeszélyéből — erre az időszakra esik egy, ma már bízvást egyik legjelentősebb művésznk, Kondor Béla életművének kiteljesedése (és, sajnos, lezárulása is) és néhány ugyancsak igen jelentős, de az előző periódusban közönség elé nem jutó művésznk újjászületése vagy újrjelentkezése, akkor legalább jeleztem maradandó értékeit [ennek a szakasznak].” A távolabbi és közelebbi hagyomány s a mai törekvések kapcsolatát, a megkérdezettek szerint, nem lehet általánosantéoretikusan, csak konkrétan megítélni. „Jellemző például — írja Németh Lajos —, hogy a szentendrei művészet mint irányzat a 60-as évek végén már folytathatatlanak látszott: Barcsay és Bálint önmaga törekvéseit szintetizálta, Korniss más irányba fordult, a Vajdahagyomány inkább csak szellemi igényként élt tovább. Erre jött Deim Pál, amit csinál, más, mint a régi Szentendre, mégis abból sarjadt. [...] a hatvanas évek emberi problematikája a magyar képzőművészetben Kondor Béla művészetében fogalmazódott meg a legtisztábban és a legmagasabb szinten. Ehhez Kondornak a hagyományból például a középkor vagy Blake kellett. A felszabadulás előtti magyar festészet egyik legnagyobb alakja Egry József. Művészete folytathatatlan. Derkovitsot pedig, akik követni akarták, eddig még könnyűnek találtattak. Mert tőle az expresszív átírást, a kompozíciós vágásokat könnyű megtanulni, de a szek-társágig komoly emberi hitelét nem.”

Érdekesek a válaszok a „felzárkózás”

kérdésére, az újabb nyugati vagy tengerentúli törekvésekhez való viszonyra vonatkozóan. Miklós Pál: „A »felzárkózás« és a nyugati — vagy bármilyen más — modellekhez való igazodás igénye jellegzetesen epigonprogram, vagy a sznob fölényeskedés olcsó jelszava. Hogy káros-e? Nem hiszem, hogy igazi kárt okozhat. Ilyen mindig volt, s az egészséges szemlélet mindig túlélte.“ Aradi Nóra, e nézetet megismételve, hozzáteszi: „A világ bármely pontján kialakuló, kommunikációra és totalitásra törő tendenciákból lehet és kell profitálni (módszerben, eljárásban, eszközben); az ötletek, technikai fogások, megoldások sem hagyhatók figyelmen kívül.“ Németh Lajos: „Bizonyos megoldandó problémák kötelező erővel jelentkeztek a művészetben, hiszen a formai kérdések mélyén, ha át-tételesen is, végeredményben a kor emberi valóságának problémaköre húzódtott. Márpedig bármennyire önelvű fejlődést járt is be egy nép művészete, és rezonált elsősorban a saját nemzeti-társadalmi valóságra — e problémákra a maga módján válaszolnia kellett, mert a fejlődés magasabb szintjére csak e révén juthatott el. Ez nincs másképp ma sem. A *pop art* nem csupán a fogyasztói társadalomnak ambivalens — egyszerre apologetikus és támadó élű — terméke, hanem a művészi tárgy és a tárgyi világ egyéb termékeinek a viszonyát is analizálja. Számos újkéletű irányzatnak megvan tehát az a racionális magva, amellyel így vagy úgy számolnia kell a mi művészetünknek is. Bonyolítja azonban a jelen helyzetet, hogy jelenleg a nyugati vagy tengerentúli képzőművészet helyzete ugyancsak zavaros, nem is lehet domináns vagy néhány meghatározó magatartás-modellről beszélni. Nincs tehát olyan egyetemesen növekvő problematika, mint ami megfigyelhető volt a korábbi korszakokban, például a nagy stílusáramlatok idején. Ehelyett inkább manipulált vagy azonnal manipulálódó rezzenésekről beszélhetünk. És e nagy felfordulás mélyén társadalmi, filozófiai válság, az emberi egzisztencia eddig elfogadott értékeinek a megkérdőjelezése és a művészet funkciójának a radikális átfarmálódása húzódik meg.“

A művészet jövőjéről szólva, valamenynyen figyelmeztetnek a kommunista társadalom művészetére vonatkozó marxi—angelsi tétel történelmi, dialektikus — metaforikus — értelmezésére: a művész és a befogadó közötti évszázados munkamegosztáson alapuló elkülönülés feloldódása nyilván nem járhat együtt a képességek nivellálódásával; „a marxizmus klasszikusainak prognózisa — írja Rideg Gábor — korántsem a dilettantizmus diadalára vonatkozik. Ugyanabban

a művében Marx és Engels azt is megfogalmazza, hogy a kommunizmusban sem lesz minden ember raffaelli tehetségű alkotó, csupán az a lehetőség adott minden embernek, akiben hasonló tehetség van, hogy Raffael váljon belőle.“

VISSZATÉRŐ ÜSTÖKÖS (Sinn und Form, 1975. 2.)

Alfred Polgar osztrák író és kritikus egy bécsi sajtókonferencián éppen egy fél évszázaddal ezelőtt szóba hozta kis népek nagy íróinak külföldi recepcióját, kifejtve, hogy voltaképpen a művelődéstörténet gonosz tréfájának tekinthetjük, ha az irodalom valamely óriása kis nemzet fiaként születik. Konkrét például Madách Imrét és Petőfi Sándort említette. Másnap a Bécsben élő magyarok felháborodott hangú tiltakozó levelekkel árasztották el, amelyek egyhangúlag azt bizonygatták, hogy a csaknem nyolcmillió emberközösséget, amely Petőfihez hasonló héroszokat adott a világnak, nem lehet kis nemzetnek nevezni. Polgar ezek ellenére kitartott véleménye mellett, sőt kifejtette, hogy egy Petőfi nagyságú géniuszunk nem nyolc, hanem legkevesebb nyolcszáz millió lélekből kell visszhangra találnia, ez azonban az ő (és más nagy magyar költők) esetében sajnos, nem így van — éppen a nyelvi akadályok miatt.

Hugo Huppert bécsi költő ezzel a hajdani történettel indítja az NDK fővárosában megjelenő lapban közölt írását, amelyben a nagy magyar költőről mondja el „kísérleti“ gondolatait a mottóként idézett Pablo Neruda-mondat szellemében: „Petőfi az a gyémántkapocs, amely a magyar irodalmat a világirodalomhoz kapcsolta.“

Petőfi — és általában a magyar költők — műveinek a lefordíthatatlansággal határos differenciáltságával, kifinomultságával és szubtilis formai sajátosságaival magyarázza Huppert a külföldi fogadtatás hűvösségét, ellentétben a prózaírók (Jókai Mór, Móricz Zsigmond vagy akár Molnár Ferenc) egyre növekvő visszhangjával a különböző országokban. Éppen ezért rövid vázlatban bemutatja a német olvasóknak „a nép, a forradalom, a szabadság“ költőjének életútját, egészen a segesvári csatáig.

Ifjúkori bolyongásaiban Makszim Gorkijhoz hasonlítja, sok közös vonást fedez fel Lenau költészetével (bár ez utóbbi végül lemondó, világfájdalmas önmérsztésbe torkollik), János vitézt Majakovszkij *150 000 000* című eposzának Ivánjával veti össze, ám nemcsak ilyen asszociációk jelzik Petőfi helyét a világirodalomban: a fontosabb művek egy-

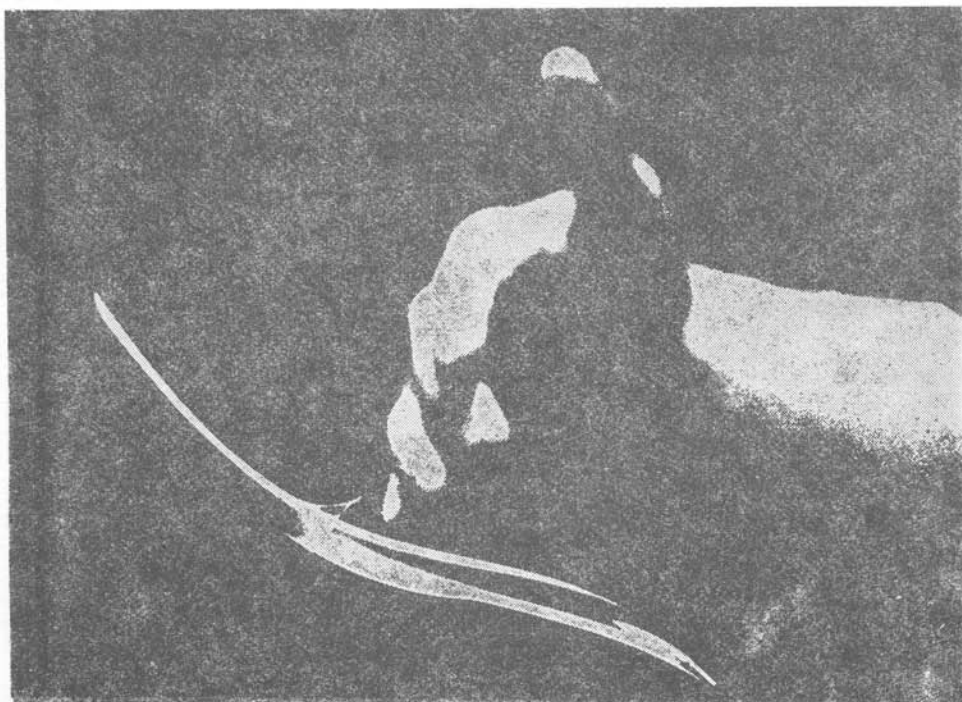

b) A szöveg nem episztemológiai értelemben vett tárgy, vagyis nem önmagát semlegesesen felkínáló, a megfejtésre tétlenül várakozó élettelen dolog, hanem szubjektív hőmérsékletű, élő, szenvedélyektől fűtött, szinte személyes, alanyi minőségű résztvevője az olvasásnak. A szöveg nem tárgyi lényegére az olvasó a „tárgyilagosság” hiányával felel: kor és helyszín hatalma által nagy vonalakban meghatározott szenvedélyekhez elkötelezeten, tehát elfogultan viszonyul. A jelentés a szöveg és az olvasó alany dinamikai keresztmetszetében keletkezik. Az olvasás folyamatában nem lehet tárgyat és alanyt élesen elhatárolni: az olvasó a szöveget és önmagát olvassa; a szöveg önmagát és az olvasót meséli.

A modern szöveg és a modern olvasó elmélyítették ezt a kölcsönös együttműködést. A modern szöveg úgy keletkezett, hogy az Írás, amely a fellebezhetetlen igazság — az Igazság — intoleráns igényével lépett az olvasó elé, „elveszítette biztonságát”, szerény szöveggé vedlett át, amely közös erőfeszítésre hívja fel az olvasót, hogy a viszonylagos és ezért mindig újraigazolásra szoruló igazságot felkutassák. A modern olvasó akkor születik meg, amikor kételkedni

kezd a kizárólagos — és éppen ezért gyanús — Igazságban, és ezzel a kételkedéssel már le is dönti a szöveg bálványát. Modern szöveg és modern olvasó bizonyára mindenkor voltak, de ez egészen a legújabb korig csak egyéni ötletnek számított. A kapitalizmus először dönti meg nyíltan a szöveg fétisét, és termeli ki tömegesen a modern olvasó típusát.

Visszakanyarodva a kiinduló problémához: milyen esélyei vannak a szövegértelmezés, az olvasás annyiszor számon kért tudományának? Ha a szövegtudomány feladatának a kizárólagos érvényű jelentés megadását tekinti, akkor — szerencsére — sohasem fog megszületni. Ha viszont egy olyan értelmezési modell kidolgozását jelenti, amely ellenőrizhető — igazolható vagy cáfolható — eszközöket bocsát rendelkezésünkre a szöveg megértéséhez, akkor ha nem is olvasástudományról, de tudományos igényű olvasásról igenis beszélhetünk. Ha a szöveg megértéséhez nincsen más eszközünk, mint a fentebb elemzett szubjektívitas, akkor az olvasás tudománya vagy tárgyilagossága nem lehet több, mint a szubjektívitas kontrollja, kordában tartása: a szubjektívitas ésszerű gyakorlata.

Bányai István: Mozgás